

Publikacija

PRIHVATI ME

prihvati različitosti

Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava

Podgorica, jun 2024. godine

Izrada Publikacije je podržana od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava kroz javni konkurs javni konkurs za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata, odnosno programa nevladinih organizacija "Recimo ne diskriminaciji LGBTI osoba".

Sadržaj Vodiča je isključiva odgovornost Mreže za evropske politike - MASTER i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stavove donatora.

Autorka: Ana Andrijašević

Urednica: Andrea Popović

Dizajn: Ana Samardžić

SADRŽAJ

1. Kratak opis projekta.....	4
2. Uvod	5
3. Crnogorsko zakonodavstvo.....	6
4. Strateški okvir.....	8
5. Postupci pred sudovima.....	10
5.1. Parnični postupak.....	10
5.2. Ustavno-sudska zaštita.....	11
6. Poštovanje prava LGBT+ osoba u Crnoj Gori.....	13
7. Govor mržnje.....	15
8. Prava LGBT+ osoba u Evropskoj uniji.....	18
8.1. Direktive Evropske unije.....	19
8.2. Specifični programi i finansiranje Evropske unije.....	21
9. Praksa Evropskog suda za ljudska prava.....	22
10. Zaključak i preporuke.....	26

1. KRATAK OPIS PROJEKTA

Projekat *“Prihvati me - prihvati različitosti!”* je prvenstveno namjenjen unapređenju života LGBTI osoba u Crnoj Gori, kroz smanjenje stigmatizacije i diskriminacije s kojom se osobe, koje pripadaju ovoj grupi svakodnevno suočavaju.

Imajući u vidu da je istraživanje Evropske unije i Savjeta Evrope u 2020. godini pokazalo da trećina crnogorskih građana ne želi da živi u istoj državi sa LGBTI osobama, dok skoro njih 43 odsto smatra da te osobe ne treba da imaju ista prava kao svi ostali građani, neophodno je intenzivnije raditi na unapređenju položaja ove grupe.

Pored navedenog, imajući u vidu da je cilj Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019-2023 društveno prihvatanje LGBTI osoba kroz snažniju podršku građana/ki ostvarivanju njihovih prava, jačanju nediskriminatornog karaktera sistema obrazovanja i eliminaciju diskriminacije u pogledu prava LGBTI osoba na sopstvenu kulturu, projekat će doprinijeti ispunjavanju ciljeva Strategije.

Stoga, opšti cilj projekta *„Prihvati me - prihvati različitosti!”* jeste težnja ka napređenom društvenom prihvatanju LGBTI osoba, sa akcentom na mlade, kroz snažniju podršku građana ostvarivanju njihovih prava, jačanju nediskriminatornog karaktera sistema obrazovanja i eliminaciju diskriminacije LGBTI osoba.

Osim navedenog opšteg cilja, implementacija projektnih aktivnosti će doprinijeti i realizaciji specifičnih ciljeva, i to: povećanju podrške crnogorskih građana i građanki LGBTI osobama u borbi za ostvarivanje njihovih prava; Unaprijeđen kvalitet i nediskriminatorni karakter vaninstitucionalnog obrazovanja u Crnoj Gori.

Pred vama je Publikacija koja ima za cilj prikaz poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori u odnosu na pripadnike LGBTI osoba, a kako bi se građanima približi izazovi i problemi sa kojima LGBTI osobe svakodnevno susreću, mijenjajući na taj način precepciju viđenja građana u odnosu na pripadnike LGBTI osoba, i u konačnom kreirajući tolerantno društvo koje staje na kraj kršenju ljudskih prava.

Vaš MASTER tim!

2. UVOD

Obilježje LGBT se odnosi na lezbijke, gej, biseksualne i transrodne/transseksualne osobe. Međutim, Savjet Evrope prepoznaje da se u ova četiri slova ne uključuju nužno svi oni čija seksualnost nije heteroseksualne orijentacije ili čiji se rodni identitet ne temelji na tradicionalnoj rodnoj binarnosti, iz kog razloga je ovim slovima dodat znak „+“ , koji se koristi za uključivanje osoba čiji se identiteti ne uklapaju u tipične binarne predstave o muškom i ženskom polu, ili koje su se odlučile identifikovati pomoću drugih kategorija kako bi opisali svoj rodni identitet ili lično razumijevanje svoje seksualnosti.¹

Pod pojmom ljudska prava, podrazumijevamo skup univerzalnih prava koja pripadaju svim ljudima bez obzira na urođene ili stečene osobenosti, a čijom primjenom se prvenstveno obezbjeđuje zaštita ljudskog dostojanstva. Imajući u vidu da su ova prava univerzalna, jednaka za sve, njihova zaštita se realizuje proklamovanjem temeljnih aspekata čije kršenje podliježe sankcionisanju od strane državnog aparata.

Ljudska prava su univerzalna, garantovana svima pod jednakim uslovima, međutim, evidentno je da se ista ne primjenjuju jednako na sve i pored postojanja međunarodnih i domaćih pravnih dokumenata kojima se ona jemče, o čemu svjedoče svakodnevna dešavanja i aktuelna sudska praksa.

Iz navedenog razloga neophodno je kontinuirano raditi na podizanju nivoa svijesti svih građana o važnosti i značaju poštovanja ljudskih prava i sloboda, kako bi se obezbijedio dostojanstven život svima, pod jednakim uslovima, te eliminisala diskriminacija po bilo kom osnovu.

Crna Gora se i dalje smatra tradicionalnom zemljom koja nije u potpunosti prihvatila nove društvene standarde i opredjeljenja pojedinaca, kao što je pripadnost LGBT+ grupaciji, što potvrđuju naslovi u crnogorskim medijima koji često ukazuju da postoje otvoreni verbalni, ali i fizički napadi na pripadnike LGBT+ grupacije.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je u svom Izvještaju o radu za 2023. godinu² konstatovao da je u odnosu na pripadnike LGBT+ procesuirano po Zakonu o javnom redu i miru u Sudu za prekršaje u Podgorici, u 69 predmeta koji su za osnov imali seksualnu orijentaciju.

¹ <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/lgbt->

² Zaštitnik ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, Izvještaj o radu za 2023. godinu, dostupno na: https://www.ombudsman.co.me/docs/1715154847_finalizvjestaj_29042024%20_zastitnik.pdf

Zakštitnik konstatuje da su homofobni i transfobni stavovi još uvijek prisutni, što usporava napredak na polju ostvarivanja prava pripadnika/ca LGBT+ populacije, pa je potrebno da svi relevantni društveni akteri intevinziraju aktivnosti na promociji prava pripadnika/ca LGBT+ populacije. Pripadnicima/cama LGBT+ populacije se mora omogućiti sigurnije i bezbjednije okruženje za život, u kojem će slobodno izražavati svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju, na osnovu jednakosti sa drugima. Od posebne je važnosti pravovremena i efikasna reakcija na delikte koji su učinjeni prema LGBTIQ osobama, naročito kada su ti delikti počinjeni iz predrasude zbog njihove seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Stoga je posebno značajno da svi relevantni društveni akteri kroz svoje aktivnosti šalju poruku o neprihvatljivosti i nultoj toleranciji takvih protivpravnih ponašanja.

Evropska komisija u Izvještaju o Crnoj Gori za 2023. godinu³ konstatuje da je period izvještavanja i dalje bio obilježen polarizacijom i podjelama. Najranjivije grupe u društvu (uključujući Rome i Egipćane, osobe sa invaliditetom, LGBT+ osobe) i dalje su izložene diskriminaciji, govoru mržnje i zločinima iz mržnje. U konačnom sugerise da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se osigurala efikasnost sprovođenja zakona, pristup pravdi i ostvarivanje prava u upravnim i sudskim postupcima, posebno za ranjive grupe.

Imajući u vidu prednje navedeno, neophodno je da Crna Gora stane na kraj diskriminatornom postupanju i efikasno riješi sve oblike diskriminacije korišćenjem mehanizama pravne zaštite, te da crnogorsko društvo probudi svijest da prihvatanje i poštovanje pluralizma i različitosti predstavlja ključni aspekt napretka zajednice, omogućavajući punu djelotvornost Ustavom zajemčenih prava i sloboda.

3. CRNOGORSKO ZAKONODAVSTVO

Ustav Crne Gore⁴, daje pravnu osnovu za promovisanje, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, uključujući i prava i sloboda lezbejki, gejeva, biseksualaca/ki, transrodnih i interseksualnih osoba (u daljem tekstu: LGBT+), budući da Ustav proklamuje da su **svi pred zakonom jednaki**, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo, te da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Navedenim aktom se takođe potvrđuje obaveza Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu.

3 Evropska komisija, Izvještaj o napretku za Crnu Goru, dostupno na: file:///D:/Downloads/izvjestaj-evropske-komisije-o-napretku-crne-gore-za-2023-godinu-2.pdf

4 Ustav Crne Gore "Službeni list CG", br. 1/2007 od 25.10.2007. godine

Takođe, članom 8. Ustava propisana zabrana neposredne ili posredne diskriminacije, po bilo kom osnovu, dok su bliže određenje diskriminacije, kao i moguće diskriminatorne osnove sadržani u **Zakonu o zabrani diskriminacije**⁵, kao npr. pol, rodni identitet, pripadnost grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, ali samo egzemplifikativno, što proizilazi iz odredbe člana 2. stav 2. ovog zakona u dijelu koji glasi: "*kao i drugim ličnim svojstvima*".

Zakonom o zabrani diskriminacije, se konstituiše trostruka obaveza: zabrane i zaštite od diskriminacije, ali i promocija jednakosti koja se ostvaruje u skladu sa ovim zakonom. Shodno ovom Zakonu, pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminisana po nekom od osnova navedenih u Zakonu, uključujući i po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika.

Ovdje treba napomenuti da je Zakonom o zabrani diskriminacije, kao poseban oblik diskriminacije, definisan i **govor mržnje**. U smislu ovog Zakona, govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji. Imajući u vidu navedeno, a da je najviše prigovora Ombudsmanu upućeno od strane LGBT populacije, sbog konstatnog susretanja sa govorom mržnje- kroz projektne aktivnosti ćemo raditi sa različitim ciljnim grupama, sa akcentom na mlade u cilju smanjenja diskriminacije i netolerancije prema LGBTI osobama.

Dalja zaštita ljudskih prava i sloboda pruža se kroz zakonodavni sistem, koji bliže uređuje pojedina pitanja od značaja za realizaciju zajemčenih prava i sloboda.

Pored **Ustavom zajemčenih prava i sloboda, dodatna zaštita LGBT+ osobama** pruža se primjenom odredaba **Krivičnog zakonika Crne Gore, Zakona o obligacionim odnosima, Zakona o parničnom postupku i na kraju Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.**

Osim navedenih zakona, za ukazati je da je Crna Gora donjela 2020. godine **Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola, koji je stupio na snagu 2021. godine**, što predstavlja prvi korak u već ustanovljenoj praksi zemalja članica Evropske unije kada je u pitanju sklapanje istopolnih brakova. U međuvremenu, u Službenom listu Crne Gore objavljen je Pravilnik o izgledu i sadržaju obrasca izvoda iz registra životnih partnerstava osoba istog pola, a isti je stupio na snagu 15. jula 2021. godine.

5 Zakon o zabrani diskriminacije ("*Službeni list CG*", br. 46/2010, 40/2011 - drugi zakon 18/2014 i 42/2017)

U odnosu na Zakon o obligacionim odnosima⁶, odredba koja se najčešće ističe u sudskim postupcima jeste odredba člana 207 koja se odnosu na prava ličnosti i kojom je propisano:

"Prava ličnosti su: pravo na život, pravo na fizički (tjelesni) integritet, pravo na psihički (duševni) integritet, pravo na slobodu, pravo na čast, pravo na ugled, pravo na zaštitu privatnog života, pravo na dostojanstvo, pravo na sopstveni lik, pravo na sopstveni glas, pravo na prepisku i lične zapise, pravo na lični identitet, moralna komponenta autorskih prava, kao i druga prava ličnosti propisana Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava i posebnim zakonima."

S obzirom da se niko se ne može odreći prava ličnosti, niti ograničiti ta prava protivno zakonu, javnom poretku ili moralu⁷, to su česti slučajevi podnošenja tužbi koje su usmjerene na pružanje zaštite pravima ličnosti, uz propratni zahtjev za naknadu nematerijalne štete koja je prouzrokovana protivpravnim djelovanjem i narušavanjem psihičkog (duševnog) integriteta pojedinca.

Zaštita od protivpravnog ponašanja zagantovana je članom 209 navedenog Zakona, a kojim je propisano:

"Lice kome je protivpravno prouzrokovana povreda prava ličnosti, ima pravo na zaštitu u odnosu na svako lice koje je u tome učestvovalo."

Povreda prava ličnosti je protivpravna ako ograničenje tih prava nije zasnovano na zakonu."

Svako ima pravo da zahtijeva od suda ili drugog nadležnog organa da naloži prestanak povrede prava njegove ličnosti."

Posmatrano sa aspekta konkretnih obaveza Crne Gore u kontekstu pridruživanja EU, treba podsjetiti da je Vlada Crne Gore usvojila Akcioni plan za **Poglavlje 23 „Pravosuđe i temeljna prava“**, kroz koji su definisane konkretne mjere koje se tiču zaštite i unapređenja ljudskih prava LGBTI osoba.

4. STRATEŠKI OKVIR

Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori 2019-2023, se temelji na izvještajima i preporukama brojnih međunarodnih tijela, kojima su sugerisana unapređenja u politici zaštite LGBT osoba, posebno sa aspekta primjene zakona na zaštitu njihovih prava i sloboda, kao i sa aspekta njihove bolje inkluzije u različitim sferama društvenog života.

Strategijom za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019-2023 i ima za cilj suzbijanje ključnih problema sa kojima se ova populacije susreće, iz kog razloga su donijeti

6 Zakon o obligacionim odnosima, „Službeni list CG“ br. br. 47/2008, 4/2011 - drugi zakon i 22/2017.

7 Član 208 Zakona o obligacionim odnosima

ključni operativni ciljevi, sa konkretnim mjerama za njihovu realizaciju, a kako bi se unaprijedilo postojeće stanje, i to:

Operativni cilj 1: „Unaprijeđeno društveno prihvatanje LGBTI osoba kroz snažniju podršku građana/ki ostvarivanju njihovih prava, jačanju nediskriminatornog karaktera sistema obrazovanja i eliminaciju diskriminacije u pogledu prava LGBTI osoba na sopstvenu kulturu“.

Mjera 1.2.3: Sprovesti istraživanje o nasilju među vršnjacima po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili interseksualnih karakteristika u obrazovnim ustanovama.

Mjera 1.2.6: Kontinuirano sprovoditi kampanje za promociju tolerancije i nenasilja među školskom populacijom.

Mjera 1.3.2: Nabaviti 5000 publikacija koje se tematski bave LGBTI osobama i kulturnim identitetima koji afirmišu njihovo društveno prihvatanje i distribuirati ih školama u Crnoj Gori.

Kada je u pitanju **Akcioni plan za impementaciju Strategije**, isti predviđa aktivnosti koje imaju za cilj buđenje svijesti kod crnogorske javnosti o neophodnosti poštovanja prava LGBT+ osoba kroz:

- Realizovanje kampanja za podizanje vidljivosti LGBTI osoba
- Nabavljanje publikacija koje se tematski bave LGBTI osobama i kulturnim identitetima koji afirmišu njihovo društveno prihvatanje i distribuirati ih elektronski školama.

Važno je napomenuti da je u toku izrada nove strategije koja će, uzimajući u obzir uspješne parametre koje je obezbijedila prethodna strategija, uspostaviti nove ciljeve i mjere, i na taj način nastaviti da promoviše, štiti i unapređuje položaj LGBT+ osoba.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030, predstavlja dugoročnu viziju održivog razvoja Crne Gore. Navedena strategija, kao jedan od ključnih ciljeva koji doprinose održivom razvoju Crne Gore, definiše da treba: „*Obezbijediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve*“.

Ovaj cilj će se ostvariti, između ostalog, podrškom vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva, a koja se ima postići i kroz realizaciju sljedećih mjera:

1. Eliminisati diskriminaciju LGBT osoba;
2. Podsticati kulturnu raznolikost kroz osnaživanje kulturne djelatnosti marginalnih i marinalizovanih grupa (mladi, stari, žene, LGBT osobe, osobe sa invaliditetom) i obezbijediti toleranciju prema tom segmentu kulture.

5. POSTUPCI PRED SUDOVIMA

Usled povrede zajemčenih prava, kao mehanizam zaštite koji se najčešće primjenjuje od strane građana Crne Gore jeste sudska zaštita, na način što samostalno, ili uz angažovanje stručne pomoći (advokata), pokreću parnične i druge postupke kako bi ostvarili svoja neimovinska i imovinska prava.

5.1. Parnični postupak

Parnični postupci pokreću se **podnošenjem tužbi** nadležnom sudu, u zavisnosti od vrste povrede zajemčenog prava. Tužba sadrži određeni zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja, činjenice na kojima tužilac zasniva zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju ove činjenice, kao i druge podatke koje mora imati svaki podnesak, odnosno: oznaku suda, ime i prezime (naziv pravnog lica), prebivalište ili boravište (sjedište pravnog lica) stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika, ako ih imaju, predmet spora, sadržinu izjave i potpis podnosioca. Tužba, kao i svi podnesci sa priložima koje treba dostaviti protivnoj stranci, predaju se sudu u dovoljnom broju primjeraka za sud i protivnu stranku, dok se dalji postupak pred sudom bliže uređuje primjenom odredbi **Zakona o parničnom postupku**.⁸

U sudskim postupcima za zaštitu od diskriminacije primjenjuju odredbe Zakona o parničnom postupku, ako Zakonom o zabrani diskriminacije nije drugačije određeno. U ovim postupcima, **pored suda opšte mjesne nadležnosti⁹, je nadležan i sud na čijem području je prebivalište, odnosno sjedište tužioca/teljke, a tužba se može podnijeti u roku od godinu dana od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju, a najkasnije u roku od tri godine od dana učinjene diskriminacije.**

Osim zahtjeva za zaštitu od diskriminacije, u ovim postupcima tužilac može tražiti od suda i:

- **utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorски postupio/la prema tužiocu/teljki;**
- **zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;**
- **uklanjanje posljedica diskriminatorskog postupanja;**

⁸ Zakon o parničnom postupku i ("Službeni list CG", br. 47/2015 - drugi zakon, 48/2015 (čl. 84. i 85. nisu u prečišćenom tekstu), 51/2017, 75/2017)

⁹ Opšta mjesna nadležnost suda, shodno članu 38 Zakona o parničnom postupku, podrazumjeva nadležnost suda koji je opšte mjesno nadležan za tuženog, dakle mjesto prebivališta, ili boraviša tuženog.

- **naknada štete, u skladu sa zakonom;**
- **objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tužene/og u medijima.**

Prilikom analize povrede načela jednakosti građana pred zakonom, odnosno nediskriminacije, sud uzima u obzir sljedeće:

1) da li postoje slične, odnosno uporedive situacije, kao i da li postoji jednak ili različit tretman;

2) da li je razlika u tretmanu zasnovana na određenoj statusnoj pripadnosti pojedinca;

3) da li postoji opravdanje za različit tretman.

U konačnom, presudom sud odlučuje o zahtjevu koji se tiče glavne stvari i sporednih traženja. Sud će donijeti presudu najkasnije u roku od 30 dana od dana zaključenja glavne rasprave.

Ukoliko tužilac nije zadovoljan presudom suda, ima mogućnost koristiti pravna sredstva podnošenjem žalbi višem sudu čije odluke obavezuju sudove niže instance.

5.2. Ustavno-sudska zaštita

Ustavno-sudska zaštita sloboda i prava pred Ustavnim sudom vrši se kroz institute:

1) ustavne žalbe zbog povrede ljudskih prava i sloboda, zajemčenih Ustavom;

2) kao i na osnovu pokretanja inicijative za ocjenu saglasnosti zakona ili drugih propisa i opštih akata sa Ustavom.

Ustavnu žalbu može podnijeti svako lice protiv pojedinačnog akta državnog organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave ili pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja, zbog povrede nekog njegovog ljudskog prava i slobode zajemčene Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava, što podrazumijeva da je podnosilac ustavne žalbe, u postupku, iskoristio sva pravna sredstva na koja je imao pravo u skladu sa zakonom.

Takođe, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda može, povodom pritužbe koja je u radu, podnijeti ustavnu žalbu ako se podnosilac pritužbe sa tim usaglasi. **Ustavna žalba predstavlja posljednje pravno sredstvo koje je potrebno iscrpiti unutar crnogorskog pravnog sistema, kao procesne pretpostavke za obraćanje Evropskom Sudu za ljudska pravasa(ESLJP), a na osnovu člana 34 Evropske konvencije.**

Ustavni sud odlučuje samo o povredi ljudskog prava i slobode koja je navedena u ustavnoj žalbi. Kad Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom povrijeđeno ljudsko pravo

ili sloboda zajemčena Ustavom, usvojiće ustavnu žalbu i ukinuće taj akt, u cjelini ili djelimično, i predmet vratiti na ponovni postupak organu koji je donio ukinuti akt. Ako je u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda prestalo pravno dejstvo osporenog pojedinačnog akta, Ustavni sud će odlukom utvrditi postojanje povrede kad nađe da je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeno Ustavom. Nadležni organ je dužan da odmah, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema odluke Ustavnog suda, uzme predmet u rad ukoliko je Ustavni sud ukinuo pojedinačni akt i vratio predmet na ponovni postupak. Prilikom donošenja novog akta nadležni organ je dužan da poštuje pravne razloge Ustavnog suda izražene u odluci i da u ponovnom postupku odluči u razumnom roku.¹⁰

Drugo pravno sredstvo putem kojeg se može ostvariti zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda pred Ustavnim sudom jeste **inicijativa za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti**. Članom 150 Ustava Crne Gore propisano je da **svako može dati inicijativu za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti, dok sam postupak pred Ustavnim sudom pokreće sud, drugi državni organ, organ lokalne samouprave i pet poslanika**.

Na ovaj način, ukoliko podnosilac inicijative uspije sa svojim zahtjevom, odnosno ako Ustavni sud odlukom utvrdi da predmetni propis nije bio ili da nije u saglasnosti sa Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima ili zakonom, ima pravo da traži od nadležnog organa izmjenu pojedinačnog akta kojim je neko njegovo zagarantovano pravo bilo povrijeđeno. Predlog za izmjenu konačnog ili pravosnažnog pojedinačnog akta, donijetog na osnovu zakona ili drugog propisa za koji je odlukom Ustavnog suda utvrđeno da nije bio ili nije u saglasnosti sa Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima, odnosno zakonom može se podnijeti u roku od šest mjeseci od dana objavljivanja odluke u "Službenom listu Crne Gore", ako od dostavljanja pojedinačnog akta do podnošenja inicijative Ustavnom sudu nije proteklo više od jedne godine (član 47). Dakle, na ovaj način je moguće da podnosilac izbjegne "redovni pravni put", iscrpljivanja svih pravnih lijekova prije podnošenja ustavne žalbe pred Ustavnim sudom, ukoliko je do provrede nekog Ustavom zagarantovanog prava došlo na osnovu primjene propisa koji je u suprotnosti sa Ustavom.

10 Zaštita od diskriminacije u praksi Ustavnog Suda Crne Gore: Uporedna analiza sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i Suda pravde Evropske unije, Dr. Ilija Vukčević, Podgorica 2014., str. 14 i 15

6. POŠTOVANJE PRAVA LGBT+ OSOBA U CRNOJ GORI

Crna Gora se i dalje smatra tradicionalnom zemljom koja nije u potpunosti prihvatila nove društvene standarde i opredjeljenja pojedinaca, kao što je pripadnost LGBT+ grupaciji, što potvrđuju naslovi u crnogorskim medijima koji često ukazuju da postoje otvoreni verbalni, ali i fizički napadi na pripadnike LGBT+ grupacije.

Međutim, Vlada Crne Gore ulaže napore u prevazilaženju ovog problema, te je u maju 2013. godine usvojila **Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori 2013-2018**, kao sistemski odgovor na uočenu pojavu diskriminacije LGBT osoba u crnogorskom društvu. Realizacija mjera navedene Strategije je predstavljala rezultat udruženih napora Vlade Crne Gore, organizacija civilnog društva i brojnih međunarodnih partnera, a njenom implementacijom su osnaženi principi slobode, demokratije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava i sloboda LGBT osoba.

Nova **Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori 2019-2023**, donijeta je u martu 2019. godine i ista predstavlja izraz kontinuiteta politike Vlade Crne Gore i njene posvećenosti da i dalje radi na unapređenju i zaštiti prava i sloboda LGBT osoba.¹¹

Istraživanje sprovedeno od strane CEDEM-a pod nazivom „Oblici, obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori - trendovi i analiza“¹², koje je realizovano u 2018. godini, u okviru projekta Savjeta Evrope pod nazivom „Podrška nacionalnim institucijama u prevenciji diskriminacije u Crnoj Gori“, pokazalo je da LGBT osobe u odnosu na druge ranjive i marginalizovane društvene grupe uživaju najmanju podršku građana i građanki u borbi za svoja prava i ta podrška se kreće na nivou od 43% u prilog zaštiti prava LGBT osoba, **odnosno 57% njih ne podržava napore na ostvarivanju prava ove društvene grupe.**

Međutim novo istraživanje MASTER-a¹³, sprovedeno u okviru projekta „Mi smo promjena!“ pokazalo je da je na pitanje „**Da li Vam je prihvatljivo da Vam je najbolji prijatelj pripadnik LGBT+ populacije?**“, čak **65,2% ispitanika dalo je potvrđan odgovor, 12,6% ispitanika je odgovorilo da im je djelimično prihvatljivo, a 9,2% da im uopšte nije prihvatljivo.**

11 Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori 2019-2023, mart 2019. godine

12 CEDEM, Izvještaj o diskriminaciji, dostupno na: http://www.cedem.me/images/jDownloads_new/IZVJESTAJ_DISKRIMINACIJA_2018.pdf

13 Mreža za evropske politike – MASTER, Projekat “Mi smo promjena!/We are the change!” pozrčan od strane Američke ambasade u Crnoj Gori, dostupno na: <https://master-mne.me/istrazivanje-mi-smo-promjena/>

Na temelju predhodno navedenog, a obzirom da je najveći broj ispitanika sprovedenog istraživanja uzrasta do 30 godina, **moglo bi se zaključiti da među mladima nije prisutna netrpeljivost prema LGBT+ osobama**, ali poslednji izvještaj Ombudsmana za 2021. godinu¹⁴ ukazuje da ovaj problem i dalje postoji u crnogorskom društvu.

Naime, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda su se protekle godine obraćali pripadnici LGBT+ populacije koji su u pritužbama naročito ukazivali na postojanje govora mržnje zbog njihovog opredjeljenja.

Takođe, dosadašnja sudska praksa pokazala je da **ne postoji ustanovljeni standard kada je u pitanju postupanje u predmetima koji se odnose na nasilje nad LGBT+ osobama, a većina djela protiv te zajednice bude procesuirana u prekršajnom postupku, rijetko u krivičnom.**

Prvu presudu u crnogorskom pravosuđu kojom je ustanovljena diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije, donio je Osnovni sud u Podgorici 17. maja 2013. godine, a ista je potvrđena presudom Višeg suda 08. aprila 2014. godine. Presudom Višeg suda u bitnom je konstatovano da sa pravom Osnovni sud ukazuje *da su seksualna orijentacija i rodni identitet sastavni dio korpusa ljudskih prava, a što je regulisano i Ustavom Crne Gore i najzad Zakonom o zabrani diskriminacije, pa je prednost u konkretnom slučaju data pravu na zaštitu navedenih prava u odnosu na pravo na slobodno izražavanje tuženog o homoseksualnosti u Crnoj Gori povodom „Parade ponosa“, te da se sloboda izražavanja ne može zloupotrebljavati radi osude zbog drugačije seksualne orijentacije.*¹⁵

Donošenjem navedene odluke, crnogorsko pravosuđe je pokazalo da su sudovi stali u zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, te da se **diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije i povreda prava na privatnost ne toleriše**, sa kojom praksom se i dalje nastavlja, dok je zadatak nevladinog sektora da kontinuiranom promocijom ljudskih prava i sloboda, utiče na crnogorsko društvo sa ciljem razvijanja tolerancije, uz poštovanje različitosti.

Prva „Parada ponosa“ u Crnoj Gori održana je 24. jula 2013. godine u Budvi i ista je ispraćena uz nered, te verbalno i fizičko nasilje nad učenicima parade. Ovakvi neredi pratili su i drugu paradu ponosa koja je održana iste godine u Podgorici, kada je pričinjena i znatna materijalna šteta. Ostale parade održane su bez nereda, što ukazuje da **crnogorsko društvo polako prihvata različitosti i na njih ne reaguje otvoreno osudama i napadima. Poslednja, jubilarna „Parada ponosa“ održana je u Podgorici 08. oktobra ove 2022. godine pod sloganom “Nema više ali”, i ista je protekla bez incidenata.**

14 Izvještaj o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za period 1. januar - 31. jul 2021. godine

15 Presuda Višeg suda u Podgorici Gž 3195/2013 od 08. aprila 2014. godine

7. GOVOR MRŽNJE

U crnogorkom zakonodavstvu nema jasne definicije govora mržnje, iako je pojava ovog problema sve prisutnija na društvenim mrežama i internetu. U uobičajenom jeziku, "govor mržnje" odnosi se na uvredljiv govor usmjeren na pojedinca ili grupu na osnovu njihovih ličnih svojstava (kao što su rasa, vjera ili pol i sl.) i koji može ugroziti društveni mir.

Međutim, Ujedinjene nacije su, prepoznavši ozbiljnost ovog problema, i sa ciljem pružanja jedinstvenog okvira za njegovo rješenje na globalnom nivou, u **Strategiji Ujedinjenih Nacija i akcionom planu o govoru mržnje** dale definiciju govora mržnje kao... „ **svake vrste komunikacije u govoru, pisanju ili ponašanju, koja napada ili koristi pežorativni ili diskriminišući jezik prema pojedincu ili grupi u odnosu na to ko su, drugim riječima, na osnovu njihove vjere, etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, boje kože, porijekla, pola ili drugog faktora identiteta.**”¹⁶

Međutim, do danas ne postoji univerzalna definicija govora mržnje prema međunarodnom pravu ljudskih prava. Koncept se još uvijek raspravlja, posebno u odnosu na slobodu mišljenja i izražavanja, nediskriminaciju i jednakost.

Kao što se vidi iz predhodno navedenog, govor mržnje jeste jedan od oblika diskriminatornog postupanja, te i pored postojanja značajnog broja antidiskriminatornih zakona donijetih u Crnoj Gori, uključujući i krovni zakon u ovoj oblasti - **Zakon o zabrani diskriminacije** iz 2010. godine, sa izmjenama i dopunama od 2011., 2014., te u konačnom 2017. godine, najefikasnija zaštita ipak je pružena kroz odredbe Krivičnog zakonika Crne Gore protiv ovog oblika društveno neprihvatljivog ponašanja.

Članom 159 ovog Zakona¹⁷ propisane su kazne za krivično djelo povreda ravnopravnosti, te je stavom 1 predviđen osnovni oblik ovog krivičnog djela, koje čini onaj „*ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, invaliditeta, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči ljudska prava i slobode utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti*” , dok će se učinilac ovog krivičnog djela kazniti kaznom zatvora do tri godine.

¹⁶ Ujedinjene nacije, Strategija UN-a sa akcionim planom, dostupno na: <https://www.un.org/en/hate-speech/un-strategy-and-plan-of-action-on-hate-speech>

¹⁷ Krivični zakonik Crne Gore, Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - ispravka, 144/2021 i 145/2021.

Ovim krivičnim djelom štiti se **Ustavom proklamovana pravna jednakost svih građana Crne Gore**, i ista je od dana donošenja Krivičnog zakonika Crne Gore mijenjana zbog usaglašavanja sa ratifikovanim i opšteprihvaćenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, na način što je proširen objekat krivičnopravne zaštite i na druga svojstva koja nisu bila obuhvaćena prvim zakonskim rješenjem.

Nadalje, Krivični zakonik Crne Gore članom 168¹⁸ propisuje kazne za učinioce krivičnog djela ugrožavanje sigurnosti, koje postoji onda kada se ugrozi sigurnost nekog lica prijetnjom da će napasti na život ili tijelo tog lica ili njemu bliskog lica, te je kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela propisan stavom 2 navedenog člana, onda kada se ovo krivično djelo „*učini prema više lica ili ako je djelo izazvalo uznemirenost građana ili druge teške posljedice ili je učinjeno iz mržnje*“, u kom slučaju će se učinilac kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Krivičnopravna zaštita obezbjeđuje se i u slučaju izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, te je ovo krivično djelo posebno propisano članom 370 Krivičnog zakonika Crne Gore. Stavom 1 navedenog člana određeno je da će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina kazniti onaj ***ko javno podstiče na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti***.

Osim navedenih odredbi, zabrana izražavanja mržnje inkriminisana je i članom 443 Krivičnog zakonika Crne Gore, te je stavom 3 ovog člana propisano da ***ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira mržnju ili netrpeljivost po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva ili podstiče na rasnu ili drugu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.***

Zakon o medijima¹⁹ članom 36 zabranjuje objavljivanje informacija u medijima kojima se ***izražavaju ideje, tvrdnje i mišljenja koja izazivaju, šire, podstiču ili pravdaju diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, političkog, vjerskog i drugog uvjerenja, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjinskog naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.*** Na utvrđivanje odgovornosti za naknadu štete zbog objavljivanja ovakvog sadržaja primjenjuju se odredbe Zakona o obligacionim odnosima.

Za suzbijanje rasprostranjenog govora mržnje na internetu posebno ukazujemo na postojanje zakonom ustanovljene obaveze osnivača internet publikacija/portala da uklone komentar koji

18 Krivični zakonik Crne Gore, *Službeni list RCG*, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i *Službeni list CG*, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - ispravka, 144/2021 i 145/2021.

19 Zakon o medijima, *Službeni list CG*, br. 82/2020 od 6.8.2020. godine

predstavlja „očigledno nezakonit sadržaj“, kakav je gore citiran, i to bez odlaganja, najkasnije u roku od 60 minuta od saznanja ili dobijanja prijave drugog lica. U protivnom, kazna za medije je od 1.000 do 8.000 eura, dok autori komentara podliježu i krivičnom gonjenju.

Kodeks novinara obavezuje medije da definišu interna pravila vezano za komentare trećih lica, kao i da administrator moderira komentare po tim pravilima.

Zakon o elektronskim medijima²⁰ članom 85, između ostalog, takođe *zabranjuje da se audio-vizuelnom medijskom uslugom podstiču mržnja ili diskriminacija po brojnim osnovama i dozvoljava ograničenje emitovanja programa iz Crne Gore, kao i reemitovanje programa iz drugih država ako promovišu mržnju.*

Međutim, i pored pobrojanih zakonodavnih rješenja, te **Ustavom**, kao aktom najveće pravne snage, propisane **zabrane izazivanja ili podsticanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu**, ista je i dalje prisutna, a sudska praksa je pokazala da se najveći broj učinilaca krivičnih djela koja u sebi sadrže neki od oblika govora mržnje, **brane pravom na slobodu izražavanja proklamovanom u čl. 47 st. 1 Ustava Crne Gore i u čl. 10 st. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.**

Sudovi u Crnoj Gori su u obrazloženjima odluka ukazali da **sloboda izražavanja ne predstavlja apsolutno pravo već je isto ograničeno**, pa je tako u čl. 47 st. 2 Ustava propisano da se pravo na slobodu izražavanja *može ograničiti pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral i bezbjednost Crne Gore*, dok je odredbom čl. 10 st. 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama propisano, *pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva*²¹, te se stoga izražavanje mržnje prema drugome, po bilo kom osnovu, ne može opravdavati slobodom izražavanja.

20 Zakon o elektronskim medijima, "Službeni list CG", br. 46/2010, 40/2011 - 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020

21 Presuda Apelacionog suda Crne Gore, Kž. 57/21 od 29. 9. 2021

8. PRAVA LGBT+ OSOBA U EVROPSKOJ UNIJI

Zabrana diskriminacije i zaštita ljudskih prava važni su elementi pravnog poretka Evropske unije (u daljem tekstu: EU). Ipak, diskriminacija lezbejki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih (LGBT+) osoba postoji širom EU i ima različite oblike, uključujući verbalno zlostavljanje i fizičko nasilje.

Seksualna orijentacija je sada priznata u pravu EU kao osnova diskriminacije. Međutim, **obim odredbi koje se bave ovim pitanjem je ograničen i ne obuhvata socijalnu zaštitu, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje ili pristup dobrima i uslugama, ostavljajući LGBTI osobe posebno ranjivim u ovim oblastima.**

Štaviše, nadležnost EU se ne proteže na priznavanje bračnog ili porodičnog statusa. U ovoj oblasti, nacionalni propisi se razlikuju, pri čemu neke države članice nude istopolnim parovima pravo na sklapanje braka, druge dozvoljavaju alternativne oblike registracije, a treće ne daju nikakav pravni status za istopolne parove. Istopolni parovi mogu, ali ne moraju imati pravo na usvajanje dece i pristup potpomognutoj reprodukciji. Ovi različiti pravni statusi imaju implikacije, na primjer, za partnere iz dvije države članice sa različitim standardima koji žele da formalizuju/legalizuju svoju vezu, ili za istopolne parove i njihove porodice koji žele da se presele u drugu državu članicu.

Borba protiv diskriminacije postala je dlo unutrašnje i spoljne politike EU i predmet je brojnih rezolucija Evropskog parlamenta. Međutim, djelovanje u ovoj oblasti ostaje problematično ukoliko govorimo o pitanjima koja se odnose na oblasti koje su tradicionalno u nadležnosti država članica, kao što su bračni status i porodično pravo.

Na globalnom spektru, EU podržava prava LGBT+ osoba. Države članice EU su potpisnice čitavog niza međunarodnih instrumenata – uključujući **Evropsku konvenciju o ljudskim pravima** (u daljem tekstu: EKLJP) – koji postavljaju katalog osnovnih prava za sve. Istovremeno, EU se može pohvaliti jednim od najobimnijih skupova zakona protiv diskriminacije u svijetu. Štaviše, EU promoviše prava LGBTI osoba na međunarodnom nivou. Među brojnim primjerima, važno je istaknuti **deklaraciju UN kojom se poziva na dekriminalizaciju homoseksualizma širom svijeta.**

Načelo ravnopravnosti i zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije imaju široku pravnu osnovu u ugovorima EU, **npr. član 10. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije i članova 2 i 3 Ugovora o Evropskoj uniji.**

Ove odredbe Ugovora dopunjene su **Poveljom o osnovnim pravima EU**, koja – prema Lisabonskom ugovoru – ima istu pravnu vrijednost kao i Ugovori. Povelja je bila prva

međunarodna povelja o ljudskim pravima koja je eksplicitno zabranila diskriminaciju na osnovu 'seksualne orijentacije' (član 21).

Međutim, seksualna orijentacija je dobila ovaj status tek nedavno. Do **Ugovora iz Amsterdama** iz 1999. godine, relevantne odredbe Ugovora o EZ su se bavile diskriminacijom samo na osnovu nacionalnosti i pola.

Istovremeno, praksa Suda pravde EU koja definiše obim opšteg principa jednakosti nije bila ujednačena; shodno tome, pitanje da li je diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije zabranjena ovim principom je ostalo sporno.

Probojni član 13 Ugovora o osnivanju Evropske zajednice – uveden Amsterdamskim ugovorom – ovlastio je EU da usvoji mjere za borbu protiv diskriminacije po drugim osnovama, uključujući seksualnu orijentaciju.

8.1. Direktive Evropske unije

Dvije značajne direktive protiv diskriminacije usvojene su na osnovu člana 13 Ugovora o EZ-a iz 2000. godine:

- **Direktiva o rasnoj ravnopravnosti, koja sprovodi princip jednakog tretmana bez obzira na rasno ili etničko porijeklo;**
- **Direktiva o ravnopravnosti pri zapošljavanju, koja zabranjuje diskriminaciju na osnovu vjere ili uvjerenja, invaliditeta, starosti ili seksualne orijentacije.**

Postoji primjetna razlika u obimu primjene ove dvije direktive.

Prva direktiva ima veoma širok opseg, jer obavezuje države članice da usvoje relevantno antidiskriminaciono zakonodavstvo u oblastima:

- socijalna zaštita (uključujući socijalno osiguranje i zdravstvenu zaštitu);
- obrazovanje;
- pristup i snabdevanje robom i uslugama dostupnim javnosti (uključujući stanovanje).

Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju, s druge strane, ograničena je na zapošljavanje, profesionalnu i stručnu obuku. Međutim, LGBT+ osobe takođe doživljavaju različite oblike diskriminacije u oblastima koje pokriva Direktiva o rasnoj ravnopravnosti, uključujući:

- odbijen ulazak u posjetu partnerima ili djeci u bolnici;
- veće premije zdravstvenog osiguranja;

- nema pristupa socijalnim beneficijama rezerviranim za bračne parove;
- maltretiranje, uznemiravanje i diskriminatorni sadržaj u obrazovnim materijalima;
- ponižavajući tretman komšija ili odbijanje davanja u zakup stambenog/poslovnog prostora.

Komisija je 2008. godine pokušala da popravi situaciju tako što je dala predlog za novu horizontalnu direktivu koja bi proširila zabranu diskriminacije na osnovu vjere ili uverenja, invaliditeta, starosti ili seksualne orijentacije izvan zaposlenja.

Skupština je svoju rezoluciju o predlogu usvojila u aprilu 2009. godine u postupku konsultacija. Međutim, od stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, predlog potpada pod član 19 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, koji zahtijeva saglasnost Parlamenta pored jednoglasnosti u Savjetu. Takvo jednoglasnost nije postignuto i predlog ostaje blokiran u Savjetu, iako su prethodni i sadašnji predsjednici Komisije postigli napredak u vezi sa ovom direktivom kao prioritet Komisije.

Ipak, prilikom implementacije Direktive o jednakosti pri zapošljavanju, većina država članica već proširuje zaštitu na osnovu seksualne orijentacije kako bi pokrila neke ili sve oblasti na koje se primjenjuje Direktiva o rasnoj jednakosti. Štaviše, **postoji opšta tendencija među državama članicama da stvore jedinstveno tijelo za ravnopravnost koje se bavi svim osnovama diskriminacije, ali samo Direktiva o rasnoj ravnopravnosti i Direktiva o jednakom tretmanu dobara i usluga iz 2004. predviđaju stvaranje takve institucije.**²²

Direktiva o pravima žrtava, usvojena 2012. godine, takođe izričito zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i pola.

Među instrumentima EU sa implikacijama na prava LGBT+ osoba, tri direktive zaslužuju posebnu pažnju zbog specifičnih problema sa kojima se susreću u njihovom tumačenju:

- **Direktiva o slobodi kretanja: zahvaljujući definiciji 'supružnika' i 'članova porodice', i priznavanja istopolnih brakova sklopljenih i registrovanih partnerstava sklopljenih u drugim državama članicama;**
- **Direktiva o spajanju porodice: u vezi sa pravima na ulazak i boravak LGBT+ državljana trećih zemalja;**
- **Kvalifikaciona direktiva: u vezi sa davanjem azila na osnovu pripadnosti određenoj „društvenoj grupi“, uključujući eksplicitne reference na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.**

²² FRA report on homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 update, str. 19 i 28-29

8.2. Specifični programi i finansiranje Evropske unije

Prepoznato je da zakonodavna zaštita od diskriminacije sama po sebi nije dovoljna da bi se izvršila promena. Shodno tome, EU je takođe usvojila niz strategija koje postavljaju aktivne mjere za promovisanje nediskriminacije i jednakih mogućnosti.

U novembru 2020. Komisija je usvojila **novu strategiju EU LGBT+ ravnopravnosti 2020-2025**, razvijenu pod odgovornošću prve komesarke EU za ravnopravnost Helene Dali. Nova strategija se zasniva na lekcijama naučenim iz akcija sprovedenih od 2015. do 2019. godine sa ciljem unapređenja LGBT+ ravnopravnosti. Uključuje mješavinu zakonodavnih i nezakonodavnih mjera u četiri oblasti: **borba protiv diskriminacije, osiguravanja bezbjednosti, izgradnja inkluzivnih društava i vođenje poziva na LGBT+ ravnopravnost širom svijeta.**

Planirane mjere uključuju korake za borbu protiv govora mržnje protiv LGBT+ i zločina iz mržnje i obezbjeđivanje da istopolni parovi i njihove porodice mogu da ostvare svoje pravo na slobodno kretanje širom EU. Takođe će postojati podrška državama članicama u promovisanju inkluzije na radnom mjestu, obezbjeđivanju bezbjednog i inkluzivnog obrazovanja i zdravstvene zaštite, okončanju štetnih praksi kao što su prisilna medikalizacija i "kontroverzne prakse", i suočavanje sa predrasudama i stereotipima koji su u osnovi diskriminacije.

Strategija će biti povezana sa drugim strategijama EU o ravnopravnosti²³, i LGBT+ prava će biti uključena u sve politike EU.

U višegodišnjem finansijskom okviru za 2021-2027, LGBT+ prava su obuhvaćena u naslovu 2 – Kohezija, otpornost i vrijednosti – u okviru Fonda za pravdu, prava i vrednosti. Ovaj fond je podijeljen na Program Pravda i Program Građani, jednakost, prava i vrijednosti. Program Građani, jednakost, prava i vrijednosti dobija 641,7 miliona eura plus dodatna dopuna, od 912 miliona eura od 2022. godine, što čini ukupno 1.553,7 miliona eura. Ovo je trostruko veći budžet od prethodnog programa Prava, jednakost i građanstvo (2014-2020).

U skladu sa novom **Uredbom o zajedničkim odredbama**, uložena sredstva EU treba da budu u skladu sa Poveljom o osnovnim pravima, uključujući princip nediskriminacije LGBT+ osoba.

Promocija nediskriminacije i ljudskih prava je takođe dio proširenja i spoljne politike EU. **Smjernice za podršku ljudskim pravima LGBT+ osoba**, usvojene 2013. godine, pružaju kontrolnu listu za procjenu pitanja ljudskih prava LGBT+ osoba u ovoj oblasti.

²³ Pogledajte strategiju EU o rodnoj ravnopravnosti 2020-2025, akcioni plan EU za borbu protiv rasizma 2020-2025, okvir EU za ravnopravnost Roma i strategije inkluzije nakon 2020, strategiju EU za prava žrtava i strategiju EU o pravima osoba sa invaliditetom

skladu sa Akcionim planom EU o ljudskim pravima i demokratiji 2020-2024, EU će pojačati akcije za spriječavanje, prikazivanje i borbu protiv svih oblika diskriminacije i uznemiravanja LGBT+ osoba, uključujući LGBT+-fobično nasilje, govor mržnje i zločin iz mržnje. U okviru **Evropskog instrumenta za demokratiju i ljudska prava** sredstva EU su takođe dostupna za podršku nevladinim organizacijama koje rade protiv svih vrsta diskriminacije van EU, uključujući homofobično i transfobično nasilje, i za promovisanje opšte slobode okupljanja, udruživanja i izražavanja.

9. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Institucije Savjeta Evrope su poslednjih decenija odigrale važnu ulogu u unapređenju ljudskih prava LGBT+ osoba. Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), je imao posebno značajnu ulogu, s obzirom da je donio niz ključnih presuda o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, ubrzavajući reforme širom Evrope, a i van granica evropskog područja.

Iz značajnih presuda u predmetima **Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva** i **Goodvin protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, koje su potvrdile da su zakoni koji kriminalizuju homoseksualnost i apsolutne zabrane zakonskog priznavanja roda nekompatibilni sa članom 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), ESLJP je identifikovao brojna prava koja LGBT+ osobe treba da uživaju bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Ova sudska praksa je takođe ojačana važnim **odlukama Evropskog komiteta za socijalna prava o diskriminaciji u obrazovanju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, i o sterilizaciji koja je nametnuta kao preduslov za zakonsko prepoznavanje pola.**

Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Jeffrei Dudgeon je 1976. godine podnio prijavu Evropskoj komisiji za ljudska prava žaleći se na potpunu zabranu muških homoseksualnih činova u Sjevernoj Irskoj, sprovedenu kroz zakon koji reguliše sve radnje zavaravanja i grube nepristojnosti između muškaraca. Ovaj zakon je dao osnov za policijske racije u domovima gej muškaraca, koji su bili podvrgnuti opsežnoj istrazi i prijetnji krivičnim gonjenjem.

Policija je Džefrija ispitivala o njegovim seksualnim aktivnostima, te uzimala i čuvala dnevnik i ličnu prepisku iz njegovog doma. 1977. godine je obaviješten da je donijeta odluka da se ne goni i da mu se vraćaju papiri koje je od njega oduzela policija. Džefri se požalio da zakon koji zabranjuje muške seksualne radnje ima „smrzavajuće ili ograničavajuće dejstvo na slobodno izražavanje njegove seksualnosti“.

Evropski sud za ljudska prava je 22. oktobra 1981. usvojio Džefrijevu tužbu da je inkriminisanje homoseksualnih radnji između punoljetnih osoba po pristanku u Sjevernoj Irskoj predstavljalo neopravdano miješanje u njegovo pravo na poštovanje privatnog života prema članu 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ova presuda je bila veliki pomak za ljudska prava LGBT+ osoba jer je to bio prvi slučaj koji je odlučen na Evropskom sudu za ljudska prava u korist prava LGBT osoba.

To je navelo britanski Parlament da djelimično dekriminalizuje seksualne radnje između muškaraca u Sjevernoj Irskoj 1982. Ali je takođe utrlo put dekriminalizaciji homoseksualnosti u Evropi, jer bi svaki zakon koji kriminalizuje homoseksualno ponašanje između odraslih osoba koje su pristale na to u državama članicama Savjeta Evrope kasnije bio smatra kršenjem člana 8 (pravo na poštovanje privatnog života) po Konvenciji o ljudskim pravima.

Slučaj je podržao druge presude Suda u Strazburu protiv država koje su sprovele potpunu zabranu homoseksualnih radnji (npr. **Noris protiv Irske, 1988. i Modinos protiv Kipra, 1993.**). Međutim, trebalo je do 2014. godine (Sjeverni Kipar) da se postigne potpuna dekriminalizacija homoseksualnih radnji u svim državama članicama Savjeta Evrope.

Slučaj Dudgeon je takođe oblikovao jurisprudenciju van Evrope – na primjer, u Sjedinjenim Državama, gdje je **citiran u odluci Vrhovnog suda SAD Lorens protiv Teksasa (2003) koja je utvrdila da su zakoni protiv homoseksualizma u 14 država u tom slučaju proglašeni neustavni.**

Ono što istorija sudske prakse ESLJP-a pokazuje jeste da je ključni aspekt razvoja LGBT+ ljudskih prava pod ESLJP -om borba koju su LGBT+ osobe vodile i nastavljaju da vode. Takav pristup zahtijeva od LGBT+ osoba da stalno podnose prijave Evropskom sudu za ljudska prava u pokušaju da postepeno steknu puno priznanje i zaštitu njihovih ljudskih prava.

Goodvin protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 28957/95) protiv Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, koju je, na osnovu nekadašnjeg člana 25 EKLJP državljanka Ujedinjenog Kraljevstva, gđa Kristin Gudvin podnijela Evropskoj komisiji za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija), 5. juna 1995.

Podnositeljka predstavke tvrdila je da je došlo do povrede članova 8, 12, 13 i 14 Konvencije u pogledu pravnog statusa transseksualaca u Ujedinjenom Kraljevstvu, a naročito u pogledu postupanja prema njima u oblasti zapošljavanja, socijalne zaštite, penzije i braka.

Podnositeljka predstavke tvrdi da su je, u periodu od 1990. do 1992, kolege na poslu seksualno uznemiravale. Pokušala je da pred Sudom za radne sporove dobije spor zbog seksualnog

uznemiravanja, ali je tvrdila da u tome nije uspjela jer se, u očima zakona, tretira kao muškarac. Ovu odluku nije osporila ulaganjem žalbe Drugostepenom sudu za radne sporove. Nakon toga, podnositeljka predstavke otpuštena je s posla iz razloga vezanih za njeno zdravstveno stanje, ali ona tvrdi da je pravi razlog bio taj što je transseksualac.

Podnositeljka predstavke je 1996. godine počela da radi kod novog poslodavca i od nje je zatraženo da dostavi svoj broj socijalnog osiguranja (u daljem tekstu: SO). Strahovala je da će novi poslodavac na taj način moći da dođe do podataka o njoj, pošto će, kad dobije taj broj, biti u prilici da sazna ko su njeni bivši poslodavci i da od njih dobije informacije. Iako je od Službe za socijalnu zaštitu (u daljem tekstu: SSZ) zatražila novi broj SO, njen zahtjev je odbijen, pa je na kraju novom poslodavcu dala svoj broj SO. Podnositeljka predstavke tvrdi je otkrivanjem identiteta počela da ima probleme na poslu. Kolege su prestale da razgovaraju s njom i rečeno joj je da je svi ogovaraju iza leđa.

Agencija SSZ za doprinose obavijestila je podnositeljku predstavke da pravo na državnu penziju neće moći da stekne s navršениh 60 godina života, što je starosna granica za sticanje tog prava za žene u Ujedinjenom Kraljevstvu. Aprila 1997, SSZ je obavijestio podnositeljku predstavke da će njeni doprinosi za penziju i dalje morati da se uplaćuju sve dok ne navrši 65 godina – što je starosna granica za sticanje tog prava za muškarce – odnosno do aprila 2002.

Ispitujući podnijetu predstavku, i sve okolnosti i činjenice vezane za pritužbu, ESLJP je našao da je u konkretnom slučaju došlo do kršenja prava na privatni život, čime je **prekršen član 8 Konvencije**.

Podnositeljka predstavke takođe je tvrdila da je došlo do povrede člana 12 Konvencije, kojim je propisano: *„Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.”*

Sud je ustanovio da je **došlo do povrede člana 12 Konvencije u ovom predmetu**.

X protiv bivše Jugoslovenske Republike Makedonije

Predstavku je podnio X koji je rođen 1987. godine i živio u Skoplju. X je u matične knjige rođenih zaveden kao djevojčica i dobio je očigledno žensko ime ali je kasnije postao savjestan da je muško a ne žensko.

Utvrđena mu je dijagnoza „transseksualnosti“ i otpočeo je hormonsku terapiju koju su mu preporučili ljekari kako bi povećao nivo testosterona. Podnosiocu predstavke je izdata nova lična karta sa njegovim novim muškim imenom ali je na njoj i dalje bilo navedeno da je ženskog pola. X je podnio zahtjev za ispravljanje ove greške, uz koji je kao dokaz priložio dokumentaciju o dijagnozi ali je njegov zahtjev odbijen uz obrazloženje da nema dokaza da je promijenio

pol. Upravni sud je prvo odbio a potom usvojio žalbu podnosioca predstavke, ustvrdivši da je upravni organ trebalo da u prvobitnoj odluci konkretno navede dokaze koje je podnosilac predstavke trebalo da podnese radi izmjene podataka u relevantnim ispravama i da mu nije dalo odgovarajuće obrazloženje. Međutim, potonji zahtjev podnosioca predstavke za priznavanje njegovog pola na ličnoj karti ponovo je odbijen zbog nedostatka dokaza.

Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 8 zbog nepostojanja regulatornog okvira kojim se uređuje zakonsko priznavanje njegovog rodnog identiteta, kao i na to da je uslov da se podvrgne operaciji promjene pola kako bi njegov muški identitet bio priznat u suprotnosti sa Konvencijom. Sud je potvrdio da su države u obavezi kako da se ne miješaju u prava zajamčena članom 8 tako i da ih obezbjeđe njihovo ostvarivanje. Sud je konstatovao da ova potonja pozitivna obaveza iziskuje uspostavljanje regulatornog okvira kojim se obezbjeđuju prava iz člana 8. U vrijeme izricanja presude Suda u relevantnom domaćem pravu nije bilo nijedne odredbe kojom se izričito dozvoljavala promjena pola/roda nekog lica u matičnim knjigama a nije postojalo ni telo koje je moglo da odlučuje o zahtjevima za te promjene.

Sud je konstatovao da Država nikada nije podnijela dokaze koji bi ukazivali na to da je postupanje po zahtjevu podnosioca predstavke za promjenu pola/roda u zvaničnim ispravama uređeno domaćim pravom ili ustaljenom sudskom praksom. Upravni sud nikada nije ni pokušao da odlučuje o meritumu predmeta podnosioca predstavke, a Uprava za vođenje matičnih knjiga je u konačnoj odluci navela da nije nadležna da odlučuje o zahtjevu podnosioca predstavke. Sud je utvrdio da ova situacija izaziva uznemiravajuću neizvjesnost kod podnosioca predstavke u vezi sa njegovim privatnim životom i priznavanjem njegovog identiteta, te da se dugotrajno razmatranje njegovog zahtjeva negativno održava na njegovo psihičko zdravlje. **Sud je stoga zaključio da u pravnom okviru tužene Države ne postoje djelotvorni i pristupačni postupci za promjenu registrovanog pola/roda podnosioca predstavke koje član 8 iziskuje i da je došlo do povrede Konvencije**

Presuda u ovom predmetu predstavljala je odličnu priliku da Sud potvrdi i razjasni svoj stav, kao i da povisi standarde zaštite transrodnih osoba te tako spriječi bilo kakvu diskriminaciju i stigmatizaciju koje i dalje postoje u brojnim državama članicama Savjeta Evrope. Sud je prilikom utvrđivanja nepostojanja regulatornog okvira za priznavanje roda/pola potvrdio pozitivnu obavezu država članica iz člana 8 da uspostave „brze, transparentne i pristupačne“ postupke u tom pogledu. Sud se, međutim, nije pozabavio obavezom podvrgavanja operaciji promjene pola kao posebnim pitanjem, što je moglo dovesti do zaključka o dodatnoj povredi Konvencije. Ipak, potrebno je pozdraviti njegovu izričitu izjavu da pravo na poštovanje porodičnog i privatnog života zajemčenog Konvencijom obuhvata i rodni identitet kao sastavni deo ličnog identiteta i da se to odnosi na sve pojedince, uključujući transrodne osobe koje ne žele da se podvrgnu takvoj operaciji.

Ova presuda nastavak je prakse Suda uspostavljene presudom u predmetu *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, koja je predstavljala revolucionarni korak u jurisprudenciji Suda u ovoj oblasti, kao i presudom u predmetu *A.P., Garçon i Nicot protiv Francuske*, kojom je zabranjena sterilizacija kao uslov za priznavanje roda. Obije presude su dovele do povećanja broja država članica koje dozvoljavaju priznavanje roda.

10. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Danas pitanje prava i položaja LGBT+ osoba predstavlja jedan od najznačajnijih socijalnih izazova. Dok se u mnogim djelovima svijeta postižu značajni pomaci u borbi za ravnopravnost, mnogi LGBT+ pojedinci i dalje suočavaju s preprekama i diskriminacijom. U kontekstu društvenog prihvatanja LGBT+ osoba u Crnoj Gori, evidentno je da je LGBTI zajednica najčešća meta govora mržnje i nasilja, te da se društveni mediji u velikoj mjeri koriste za napade na LGBT+ osobe, kojim postupanjem su isti izloženi najrazličitijim oblicima diskriminacije u svakodnevnom životu i aktivnostima.

Iz navedenog razloga, neophodno je preventivno djelovanje, kako organa vlasti, tako i udruženja građana, nevladinih organizacija kao i svih građana i građanki koji se bore za zaštitu i promociju ljudskih prava.

Iako preventivne mjere mogu biti od značajnog uticaja na poboljšanje postojeće situacije kada je u pitanju razvijanje tolerancije i suzbijanje stereotipa prema pripadnicima LGBT+ populacije, za ukazati je da istinska promjena dolazi samouvidom, i su zapravo pojedinci ti koji mogu biti nosioci promjena u našem društvu, kreirajući bolju i prosperitetniju budućnost za sve nas.

U nastavku izdvajamo mehanizme i mjere koje mogu biti od preventivne pomoći u borbi protiv diskriminacije LGBT+ zajednice:

Kampanje ili programi za podizanje svesti o LGBTI ravnopravnosti

Promocija kampanja ili programa za podizanje svijesti o pravima i slobodama LGBT+ osoba i razumijevanje položaja LGBT+ osoba u zajednici. U tom kontekstu, država treba da obezbijedi odgovarajuću inkluziju svih LGBT+ osoba, koje mogu doživjeti interseksionalnu diskriminaciju.

Obuka medijskih profesionalaca

Podsticanje regulatornih tijela za javne medije da organizuju obuke za medijske profesionalce o pravnim i drugim standardima za obezbjeđivanje LGBT+ ravnopravnost i o borbi protiv LGBT+ fobičnog govora mržnje, u cilju sprovođenja takvih standarda, posebno u elektronskim medijima. Država treba da obezbijede da nacionalni zakoni, koji regulišu medije, zabranjuju diskriminaciju

zbog stvarne ili uočene seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili polnih karakteristika.

Prevenција i borba protiv LGBTI-fobije u i kroz obrazovanje

Navedeno podrazumijeva promociju inkluzije za LGBT+ studente na svim nivoima obrazovanja, uz konsultacije sa predstavnicima obrazovnog sektora i LGBT+ predstavnicima civilnog društva. Ovo bi trebalo da uključi razvoj mehanizama i smjernica o tome kako prosvetni radnici i administratori mogu da spriječe, istraže i otklone nasilje koje je usmjereno prema LGBT+ osobama.

Spriječavanje i suzbijanje netolerancije i diskriminacije prema LGBT+ osobama, maltretiranja i uznemiravanja LGBT+ studenata, kao i donošenje politike nulte tolerancije prema takvim radnjama u sferi obrazovanja

Potrebno je razviti odgovarajuću obuku za edukatore, posebno tokom njihovog profesionalnog obrazovanja, i za školske i univerzitetske nastavnike i administratore kako bi se osiguralo da imaju dovoljno znanja i kompetencije da razumiju i prilagode potrebe LGBT+ učenika.

Takođe, potrebno je osigurati da nastavni planovi i programi na svim nivoima obrazovanja, obrađuju LGBT+ pitanja na način koji je osjetljiv, primjeren uzrastu i lako razumljiv. Diskusija o LGBT+ pitanjima treba da bude zasnovana na dokazima i da poseban naglasak stavi na jednakosti, različitosti i inkluziju. Vlasti bi trebalo da ukinu sve zakone ili politike koje zabranjuju distribuciju materijala studentima jer sadrže LGBT+ sadržaj.

Inkluzivno zapošljavanje i radna mjesta

Iako Zakon o radu u članu 7 izričito zabranjuje diskriminaciju lica koja traži zaposlenje, potrebno je uvesti efikasnije mjere koje dodatno utiču na poštovanje Ustavom i zakonima zajemčenih prava i promovišu različitost i inkluziju LGBT+ osoba u oblasti zapošljavanja, uključujući politike zapošljavanja, uslove zapošljavanja, politike zadržavanja, mogućnosti napredovanja, disciplinske postupke i otpuštanja.

Navedeno se može postići i podsticanjem poslodavaca u javnom i privatnom sektoru da osmisle i sprovode politike ili kodekse ponašanja usmjerene na spriječavanje i borbu protiv netolerancije i diskriminacije prema LGBT+ osobama u pristupu zapošljavanju i na radnom mjestu, uključujući osobe sa transrodnom istorijom ili one koje preduzimaju proces medicinske ili socijalna tranzicije.

Sloboda izražavanja, sloboda okupljanja i sloboda udruživanja

Sa ciljem ostvarenja zajemčenih prava, potrebno je osigurati da sve LGBT+ osobe imaju puno i jednako uživanje prava na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja, omogućavajući im da javno izraze i razgovaraju o seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu ili polnim karakteristikama;

Takođe, potrebno je usvojiti adekvatne mjere, uključujući obezbjeđivanje odgovarajuće policijske zaštite, kako bi se osiguralo da LGBT+ osobe mogu da ostvare svoja prava na slobodu izražavanja, okupljanja ili udruživanja. Ovu zaštitu treba proširiti na ljude koji se zalažu za ravnopravnost LGBT+ osoba i na pružaoce usluga koji olakšavaju ostvarivanje ljudskih prava LGBT+ osoba.

Istražne, tužilačke i procesnopravne mjere

Da bi se obezbijedila efikasna zaštita prava i sloboda LGBT+ osoba, neophodno je usvojiti i sprovesti kodekse ponašanja za državne i druge relevantne javne službenike, a koji bi sadržali izričitu zabranu upotrebe jezika koji podstiče, promovise, širi ili opravdava nasilje, mržnju ili diskriminaciju protiv LGBT+ osoba ili pojedinaca povezanih sa LGBT+ osobama. Govor koji podstiče na nasilje i mržnju protiv LGBT+ osoba, uključujući govor koji je motivisan interseksionalnim osnovama, treba da bude procesuiran i krivično gonjen u skladu sa nacionalnim odredbama o govoru mržnje.

Takođe, potrebno je osigurati da se zločini iz mržnje počinjeni protiv LGBT+ osoba efikasno istraže i procesuiraju. Sudovi i tužilaštva treba da usvoje smjernice o evidentiranju i istrazi takvih krivičnih djela

Nužno je obezbijediti da se govor mržnje počinjen na društvenim mrežama, usmjeren prema LGBT+ osobama, kažnjava na isti način kao i krivična djela koja su počinjena van mreže, i da se govor mržnje protiv LGBT+ na mreži adekvatno rješava putem djelotvorne istrage, krivičnog gonjenja i drugih odgovarajućih mjera.

U konačnom, potrebno je pružiti efikasnu, pristupačnu i interseksionalno svjesnu podršku žrtvama i svjedocima koji prijavljuju zločine iz mržnje usmjerene protiv LGBT+ osoba. Vlasti bi trebalo da sprovode mjere za izgradnju povjerenja kako bi unaprijedile saradnju između policije i LGBT+ osoba, kroz omogućavanje otvorenog dijaloga (npr. redovni sastanci, službenici za vezu sa zajednicom) između LGBT+ osoba i organa nadležnih za sprovođenje zakona.

PRIHVATI ME

prihvati različitosti

Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava

